

Nr 19

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 62 i första kammaren av herr *Möller* och fröken *Mattson* samt nr 98 i andra kammaren av herrar *Björk* i Göteborg och *Johansson* i Trollhättan. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att brottsbalkens kapitel 19 § 11 måtte underkastas omarbetning i syfte att bringas i närmare överensstämmelse med 1964 års riksdags principuttalande vid behandlingen av föreslagen ändring i tryckfrihetsförordningen.

Inledning

Det med motionerna avsedda stadgandet, 19 kap. 11 § brottsbalken, utgör en del av ett regelkomplex i brottsbalken, vilket behandlar brotten mot staten och som upptages i 16—22 kap.

De *perifera angreppen* mot staten behandlas i 16 och 17 kap. I 16 kap. återfinnes regler till skydd för den allmänna ordningen. Kapitlet innehåller bl. a. bestämmelser om brott, som innebär störande av ordningen på vissa platser eller vid vissa tillfällen som bör vara fredade mot sådana gärningar, eller brott, vilka, utan att detta är fallet, innefattar ett hot mot den samhällseliga ordning och säkerhet, som rättsordningen bör tillförsäkra medborgarna. Bland brottstyperna i 16 kap. är t. ex. upplopp, uppvigling, samhällsfarlig ryktesspridning och skymfande av rikssymbol. I 17 kap., som behandlar brott mot allmän verksamhet, skyddas *dels* utövare av allmän verksamhet mot angrepp, som bör avvärjas i verksamhetens intresse, *dels* vissa särskilda former av sådan verksamhet. 17 kap. upptager sålunda t. ex. brotten våld eller hot mot tjänsteman, missfirmelse mot tjänsteman, otillbörligt verkande vid röstning och övergrepp i rättsak.

Skydd mot *centrala angrepp* mot staten återfinnes i 18 och 19 kap. 18 kap. (om högmålsbrott) innehåller regler om brott mot *rikets inre säkerhet*, d. v. s. främst brott mot rikets högsta organ eller mot statsskicket, som icke rör rikets förhållande till främmande makter. Av särskilt intresse i förevarande sammanhang är straffhöjningsregeln i 18 kap. 2 §: För det fall att sådan gärning som avses i 3—5 kap. (brott mot liv, hälsa, frihet och frid samt ärekränkningensbrotten) innebär förgripelse mot Konungen, annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens

ställe, gives enligt lagrummet möjlighet att döma till fängelse i fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i sex år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst fyra år. Övriga bestämmelser i 18 kap. behandlar bl. a. uppror, brott mot medborgerlig frihet och svikande av försvarsplikt. — Brotten mot rikets yttre säkerhet upptages i 19 kap. Kapitlet innehåller följande brottstyper, nämligen högförräderi (1 §), krigsanstiftan (2 §), trolöshet vid förhandling med främmande makt (3 §), egenmäktighet vid förhandling med främmande makt (4 §), spioneri (5 §), grovt spioneri (6 §), obehörig befattning med hemlig uppgift och vårdslöshet med hemlig uppgift (7 §), ryktesspridning till fara för rikets säkerhet (8 §), olovlig underrättelseverksamhet (9 §), skymfande av utländsk rikssymbol (10 §), förutnämnda regel om möjlighet till straffhöjning beträffande vissa gärningar som innebär kränkning mot främmande makt (11 §), olovlig värvning (12 §) och tagande av utländskt understöd (13 §). Därjämte upptar kapitlet bestämmelser om försök m. m., oaktsam medverkan och åtal. Straffbestämmelserna i 19 kap. avser att skydda endast svenska staten; medelbart utsättes denna för fara även genom brott enligt 9—12 §§. Bortsett från sistnämnda brott kan statsförbrytelser mot en främmande stat icke bestraffas enligt svensk straffrätt.

I 20 kap. behandlas ämbetsbrott och i 21 kap. brott av krigsmän. 22 kap. upptager krigsartiklar. Den ovan omnämnda indelningen efter perifera och centrala angrepp mot staten är alltså icke helt genomförd.

19 kap. 11 § brottsbalken

Lagrummet har följande lydelse:

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

Enligt den före 1948 gällande äldre rätten, 8 kap. 4 § strafflagen i 1942 års lydelse, stadgades straff för den som framkallar fara för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skadas a) genom att överträda bestämmelser givna till skydd för upprätthållandet av rikets fredliga förhållande till främmande makter, b) genom offentliga smädelser mot främmande makt eller dess regering eller offentligt skymfande av dess flagga eller vapen eller annat höghetstecken, eller c) genom annan gärning, som enligt svensk lag eller författning är straffbar eller skulle vara straffbar, om den förövats mot Sverige eller svensk man.

Såsom ersättning för 8 kap. 4 § i 1942 års lydelse upptogs 1948 i 8 kap. 8 § strafflagen — förutom skymfande av utländsk rikssymbol — två gärningstyper, nämligen *dels* att någon med våld, hot därom, smädelse eller annan missfirmlig gärning förgriper sig mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket, *dels* att någon gör intrång i lokal, som innehaves av främmande makts representation, eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

Straffrättskommittén kompletterade i sitt förslag brottsbeskrivningen i olika avseenden och upptog jämväl skymfande av främmande makt såsom sådan och dess regering. Kommittén uttalade, att det visat sig att behov av en sådan bestämmelse förelåg och att den ej inkräktade på den fria kritikrätten.

I *propositionen med förslag till brottsbalk* (1962:10 del B s. 281 f.) uttalade *föredragande departementschefen, statsrådet Lindell*, bl. a. följande.

Frågan om ärekränkning mot främmande stat eller dess organ hörde till de spörsmål som övervägdes i samband med 1948 års lagstiftning men då ej fick en slutgiltig lösning. Denna fråga är av grannlaga och ömtålig natur, och starkt motstridiga synpunkter gör sig gällande. Det förslag som kommittén nu framlagt innebär att den nuvarande bestämmelsen i SL 8:8, som kriminaliserar bl. a. smädelse eller annan missfirmlig gärning mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket, skall kompletteras med ansvar för offentligt skymfande av främmande makt eller dess regering. Det föreslagna tillägget synes emellertid alltför obestämt för att lämpligen kunna införas i lagen. Uppfattningen om vad som skall anses som skymfande för ett land eller dess regering är i hög grad subjektiv och beroende på från vilken sida man ser saken. En saklig kritik, framförd i mycket skarpa och hårda ordalag, kan av företrädarna för det land mot vilket kritiken riktas uppfattas som skymfande, medan den i vårt land anses som ett fullt tillåtligt uttryck för den fria yttrande- och kritikrätten. Om en ansvarsregel med den av kommittén föreslagna innebörden införes i lagen, kan svårigheter uppkomma för den svenska statsledningen att i politiskt oroliga tider värja sig för utländska påtryckningar med syfte att hämma pressfriheten. Med hänsyn härtill har jag icke ansett mig böra upptaga någon regel om offentligt skymfande av främmande makt eller dess regering.

Någon erinran mot departementschefens uttalanden gjordes icke av någon av statsrådets övriga ledamöter och icke heller under riksdagsbehandlingen.

Ur den av *Beckman m. fl.* utgivna kommentaren till brottsbalken (band II s. 324 f.) må här återges följande.

Den ena av de i paragrafen upptagna gärningstyperna är, att någon begår gärning som avses i 3—5 kap. mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. Vilka gärningar som avses framgår blott av hänvisningen till 3—5 kap. jämte den allmänna förutsättningen att den främmande makten kränkes. — Vem som är att anse såsom främmande makts

statsöverhuvud är att bedöma enligt resp. staters författningar. Det får emellertid antagas att straffbudet skyddar endast en person i sådan ställning beträffande varje land; om det högsta organet är kollegialt organiserat, avses alltså endast den främste medlemmen därav. En tillfällig regent eller annan ställföreträdare för det egentliga statsöverhuvudet inbegripes icke. Med främmande makts representant här i riket avses tydligen i främsta rummet egentligen diplomatiska representanter hos Sverige, alltså medlemmar av härvarande främmande beskickningar. Enligt vad departementschefen (prop. 1948:80 s. 136) framhållit bör uttrycket därutöver anses inbegripa även andra härvarande utlännningar med officiell ställning. Härvid torde avses endast en sådan ställning, på grund av vilken en sådan utlännning har att här utföra något uppdrag, däremot icke varje utlännning i officiell ställning som t. ex. för enskilda angelägenheter eller såsom turist besöker Sverige. Beträffande statsöverhuvuden och fasta diplomatiska representanter hos Sverige fordras enligt ordalagen icke att de vid tiden för en emot dem riktad gärning befinner sig här i landet. Detta blir av betydelse särskilt i fråga om ärekränkningar.

Beträffande *åtal* föreskrives i 16 § att gärning som avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, liksom försök, förberedelse eller stämpling till sådan gärning eller underlåtenhet att avslöja denna ej får åtalas om inte Konungen förordnat därom.

Tryckfrihetsförordningen

Enligt den före 1965 års grundlagsändring gällande lydelsen av 7 kap. 4 § 8. tryckfrihetsförordningen skulle såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar gärning som innefattar skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat höghetstecken eller smädelse eller annan missfirmlig gärning mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket.

I *proposition* år 1964 med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, nr 133, föreslogs — förutom anpassning av tryckfrihetsbrotten till motsvarande gärningar i brottsbalken — bl. a. utsträckande av det i 7 kap. 4 § 8. stadgade skyddet för främmande makts statsöverhuvud och representant att jämväl avse ledamot av dess regering. *Föredragande departementschefen, statsrådet Kling*, anförde (propositionen s. 12) såsom skäl för den föreslagna ändringen de stora olikheter i fråga om statsskick, som råder i skilda länder, samt uttalade att motsvarande ändring vid lämpligt tillfälle borde vidtagas i brottsbalken.

Konstitutionsutskottet uttalade i sitt utlåtande, nr 13 år 1964, i anledning av nämnda proposition och i ämnet väckta motioner följande.

Utskottet delar den uppfattning som torde ligga bakom föredragande departementschefens motivering till den föreslagna bestämmelsen om ärekränkning mot ledamot av främmande makts regering, nämligen att skäl saknas att göra tillämpningen av bestämmelsen beroende av om den angripne har ställning av statsöverhuvud. Det kan emellertid enligt utskottets

mening inte heller anses riktigt att genomgående göra skillnad mellan å ena sidan statsöverhuvud och regeringsmedlem och å andra sidan andra personer med en central politisk position i sitt land. Att i lagtext på ett särskiljande sätt beskriva sådana personer möter dock betydande svårigheter. Härtill kommer att vissa nackdelar kan vara förenade med möjligheten att med straff ingripa mot sådana kränkningar som här avses. Enligt utskottets mening kan de betänkligheter, som vid brottsbalkens tillkomst åberopades som skäl mot att beteckna angrepp mot främmande makt eller dess regering som brott, inte lämnas utan beaktande.

Av nu anförda skäl vill utskottet förorda att tryckfrihetsförordningen icke skall innehålla något stadgande som avser att skydda statsöverhuvud eller regeringsmedlem i främmande makt mot smädliga eller kränkande angrepp; de allmänna bestämmelserna om ärekränkning torde lämna tillräckligt skydd. Även det särskilda skyddet för främmande staters representanter här i riket mot angrepp i tryckta skrifter torde vara överflödigt.

Utskottet hyser icke heller i och för sig några starkare betänkligheter mot förslaget att skyddet för främmande makters höghetstecken mot angrepp i tryckta skrifter skall avskaffas. Frågan därom står emellertid inte i omedelbart samband med frågan om skydd för statsmän i främmande länder. Utskottet har därför stannat vid att icke nu framlägga något förslag i förevarande hänseende.

Konstitutionsutskottets utlåtande godkändes av riksdagen (första kammarens protokoll nr 25 år 1964 s. 108 f. f., andra kammarens protokoll nr 25 år 1964 s. 148 f. f.).

Sedan ändringen i tryckfrihetsförordningen trätt i kraft år 1965, upptages däri sålunda icke längre särskilt skydd för främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket utan endast för sådan makts flagga, vapen eller annat dess höghetstecken.

Årets motioner

Till stöd för sin hemställan att 19 kap. 11 § brottsbalken måtte underkastas omarbetning anför motionärerna bl. a. följande.

Stadgandets hänvisning till brottsbalkens kapitel 5, som behandlar ärekränkingsbrott, innebär sålunda att ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket föranleder betydande straffskärpning jämfört med ärekränkning av annan person. Konstitutionsutskottets betänkligheter mot särbestämmelser av denna art synes vara giltiga även i detta fall. De allmänna bestämmelserna om ärekränkning torde också här lämna tillräckligt skydd. Stadgandets användbarhet synes f. ö. vara oklar, då det under senare tid förekommit häftiga angrepp i andra former än tryckt skrift, riktade mot främmande makts statsöverhuvud, utan att stadgandet tillämpats. Mot bakgrund av riksdagens ställningstagande 1964 framstår det som föga konsekvent att brottsbalken alltjämt innefattar bestämmelse om särskilt skydd mot ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket.

Utskottet

I 19 kap. 11 § brottsbalken upptages en regel om förhöjt straff för det fall att gärning som avses i 3—5 kap., d.v.s. brott mot liv och hälsa, frihet och frid samt ärekränkingsbrott, innebär att någon kränker främmande makt genom förgripelse på dess statsöverhuvud eller representant här i riket. Enligt lagrummet är det nämligen möjligt att för sådan kränkning döma till fängelse i högst två år om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader och till fängelse i högst fyra år om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Regeln gäller även då främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller skadar lokalen eller egendom däri. Ifrågasvarande liksom åtskilliga andra bestämmelser i brottsbalken avser att skydda den svenska staten mot att utsättas för fara, i detta fall genom utrikespolitiska förvecklingar.

Såsom framgår av den tidigare redogörelsen innehåller tryckfrihetsförordningen efter en ändring, som trätt i kraft år 1965, inte längre särskilt skydd för främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket mot smädliga eller kränkande angrepp. Som skäl för denna ändring anförde konstitutionsutskottet i av riksdagen godkänt utlåtande bl. a. att det inte kunde anses riktigt att genomgående göra skillnad mellan statsöverhuvud och andra personer med central politisk position samt att tryckfrihetsförordningens allmänna bestämmelser om ärekränkning torde lämna tillräckligt skydd.

I förevarande motioner hemställas att 19 kap. 11 § brottsbalken måtte omarbetas till närmare överensstämmelse med detta ställningstagande. Enligt motionärerna framstår det nämligen såsom föga konsekvent att brottsbalken alltjämt upptager en bestämmelse om särskilt skydd mot ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket.

Utskottet kan inte dela motionärernas uppfattning att nämnda ändring i tryckfrihetsförordningen bör medföra att ifrågasvarande regel i brottsbalken om straffhöjning för ärekränkning avskaffas. Medan ändringen av tryckfrihetsförordningen uppenbarligen avsåg att värna om den fria yttrande- och kritikrätten i tryckt skrift, skulle nämligen den ifrågasatta ändringen av 19 kap. 11 § brottsbalken innebära, att man tog bort möjligheten till straffhöjning för vissa gärningar, vilka framstår såsom direkt förkastliga.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att ifrågasvarande motioner, I:62 och II:98, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 mars 1966

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Erik Svedberg, fröken Mattson, herrar Ernulf*, Arvidson, Hjorth, Lundin, Svanström och Lidgard*;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Östrand, Svensson i Vä, fru Kristensson, fröken Andersson i Strängnäs, fru Lindekvist, herrar Jönsson i Malmö och Sjöholm.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fröken *Mattson*, som ansett

dels att sista stycket i utskottets utlåtande bort erhålla följande lydelse:

I proposition till 1964 års riksdag föreslogs att i tryckfrihetsförordningen skulle intagas stadgande med bl. a. den innebörden att såsom ofulllåtet yttrande i tryckt skrift skulle kunna anses ärekränkning av ledamot av främmande makts regering. Härvid uttalade departementschefen att motsvarande ändring vid lämpligt tillfälle borde vidtagas i brottsbalken. Enär, som nämnts, det särskilda skyddet i tryckfrihetsförordningen för främmande makts statsöverhuvud och representant mot ärekränkning avskaffats, anser utskottet, med beaktande av konstitutionsutskottets och departementschefens ovan återgivna uttalanden, det vara följdriktigt att ifrågavarande regel i brottsbalken om särskilt straffskydd mot kränkning av främmande makt i vad avser ärekränkning upphävas. Enligt utskottets mening torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att vid lämpligt tillfälle framlägga förslag till erforderlig lagändring.

dels ock att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I:62 och II:98, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad utskottet i det föregående anförte.